

Peripetie vzniku, vývoje a transformace Moravské národní strany v letech 1990–1997

PAVLÍNA SPRINGEROVÁ*

Abstract: The Origin, Development, and Transformation Peripetia of the Moravian National Party, 1990–1997

The Moravian movement became strong after November 1989, predominantly due to the surprising success of the Movement for Self-Governing Democracy – Association for Moravia and Silesia (HSD-SMS). This article analyzes the origin and development of another radical Moravist party – the Moravian National Party (MNS) in the period 1990–1997. MNS was established at the end of September 1990 and its activities continued until MNS transformed in 1997. MNS sharply defended the rights of Moravia („the Moravian nation“) and formed an integral part of the fragmented pro-Moravian movement.

MNS has never achieved any great success in parliamentary or municipal elections. For that reason it has always failed to push through any of its fundamental political demands in the area of territorial reorganization of the state (federalist state). In 1997, MNS and the Bohemian-Moravian Center Union (ČMUS) integrated into a new political subject called the Moravian Democratic Party (MoDS), representing marginal political parties in the Czech party system. Currently, the Moravian movement is weak and remains an irrelevant part of the Czech political system.

Keywords: Moravian National Party, MNS, moravist party, federalist state, nationalist party, Moravian nation, Ivan Dřímál

1. Úvod

Po pádu československého komunistického režimu v listopadu 1989 se na politické scéně objevují subjekty prosazující řešení moravské problematiky založené na pocitu dlouhodobé diskriminace Moravy ze strany pražského centra. Již koncem prosince 1989 došlo k obnovení činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko (SMS), jež se 1. dubna 1990 přetransformovala v Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS).¹ Ačkoliv HSD-SMS bylo zpočátku bezkonkurenčně nejúspěšnějším moravistickým uskupením,² existovalo vedle něj několik dalších subjektů bojujících za práva a lepší postavení Moravy. Ve druhé polovině roku 1990 se aktivovalo nové politické uskupení prosazující řešení moravské

* Autorka je odbornou asistentkou na katedře politologie Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové a doktorandkou na katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. E-mail: pavlina.springerova@uhk.cz; springerova@yahoo.com.

otázky – Moravská národní strana (MNS). MNS byla v letech 1990–1997 permanentní, i když nepříliš úspěšnou, součástí fragmentovaného promoravského hnutí.

Primárním cílem této práce je podat komplexní obraz o okolnostech vzniku, činnosti a transformaci MNS, resp. integraci s Českomoravskou unií středu (ČMUS). Mezi sekundární cíle patří za prvé rozbor hlavních zásad ideové složky MNS s akcentem na státoprávní názory a za druhé analýza působení a výsledků MNS v jednotlivých parlamentních a komunálních volbách. Součástí tohoto článku je také zasazení aktivit a vývoje MNS do celomoravského rámce, neboť oddělené zkoumání jednotlivých moravistických subjektů³ by nám neumožňovalo celistvě nahlížet komplikovanou problematiku moravismu. V závěru práce jsou prezentována dvě pojetí regionálních subjektů (Huri Türsanové a Lievena de Wintera) s následnou aplikací těchto teoretických přístupů na případ MNS.

2. Vznik MNS a její vymezení vůči HSD-SMS

Dne 28. září 1990 byl zaregistrován nový politický subjekt Moravská národní strana, která se považovala za nástupkyni Národní strany na Moravě, jež působila v letech 1861–1911 pod vedením Aloise Pražáka.⁴ Předsedou přípravného výboru MNS se stal ekonom Miloš Skočovský. MNS vznikla zejména jako důsledek nesouhlasu části členů Moravského občanského hnutí (MOH)⁵ s názory jeho lídra Miroslava Richtera v otázce moravského národa. Zatímco M. Richter prezentoval Moravany jako zemskou větev českého národa, nespokojení členové MOH vnímali moravanství jednoznačně na národním principu.⁶

Na moravské scéně v první polovině 90. let vedle sebe (ale i proti sobě) stály zejména dva subjekty – HSD-SMS a MNS. MNS pod taktovkou Ivana Dřímala, který se stal předsedou této strany v prosinci 1990, sice krátce po svém vzniku deklarovala za svého nejbližšího spojence právě HSD-SMS, nicméně obě politická uskupení téměř nikdy nepřekročila vlastní stín osobních ambicí a nedokázala se dlouhodoběji spojit ve prospěch společné myšlenky, kterou bylo vytvoření trojspolkového státu.⁷ Za výjimečný příklad pozitivní spolupráce obou uskupení lze považovat např. kandidaturu členů MNS na kandidátce HSD-SMS ve volbách do ČNR v roce 1992, díky níž se MNS stala parlamentní stranou.

Jednou z otázek, která oba subjekty odlišovala, byla problematika uznání samostatného moravského národa. Zatímco MNS jednoznačně pracovala s konceptem moravského národa a lze ji považovat za stoupence národního či nacionálního moravismu, u HSD-SMS převažovala orientace na tzv. zemský moravismus. Nicméně v době největších úspěchů HSD-SMS na počátku 90. let se rozlišení zemského patriotismu a moravského nacionalismu u tohoto subjektu může jevit jako problematické.⁸ Druhým sporným bodem byla ideová diferenciacie. MNS se snažilo profilovat jako pravicové konzervativní uskupení akcentující tradiční hodnoty, svobodu jednotlivce i národa, snižování daní apod.,⁹ kdežto HSD-SMS v době předsednictví Boleslava Bárty jen stěží hledalo své ideové zakotvení a po nástupu Jana Kryčera se hnutí orientovalo centristicky. Předseda MNS I. Dřímala¹⁰ na jaře roku 1991 definoval rozdíly mezi jeho stranou a HSD-SMS třemi základními tezemi: MNS je stranou a ne hnutím, odmítá zemské uspořádání naší republiky a politicky směřuje více napravo (ČTK 1991).

3. Ideová báze MNS

Ve svém prvním programu přijatém po založení strany MNS prosazovala respektování moravského národa jako státotvorného prvku, uznání a garantování historické moravské hranice, konstituování moravské republiky a perspektivní ekonomický program moravských regionů při respektování jejich specifčnosti (Moravský historický sborník 2001b: 501–502).

V únoru a březnu roku 1991 došlo k radikalizaci moravské otázky, k čemuž přispělo zpolitizované sčítání lidu, jež proběhlo počátkem března 1991, a spor o uznání svébytné moravské národnosti. V březnu také vyvrcholila protestní shromáždění na moravských a slezských náměstích a zároveň pokračovala diskuse o problému postavení Moravy na vládní úrovni a mezi poslanci ČNR. Na nastalou situaci reagovala MNS dne 17. března 1991, kdy představila teze Ústavy Moravskoslezské republiky navrhuující úpravu státního zřízení Moravy a Slezska.

V rámci tezí se MNS zasazovala o přeměnění Československa (resp. České a Slovenské Federativní Republiky) ve federativní stát s konfедераčními prvky, jenž by tvořila republika Česká, Moravskoslezská a Slovenská. Hlavním městem budoucí Moravskoslezské republiky¹¹ se mělo stát Brno nebo Olomouc, přičemž moravskoslezský parlament by rozhodl, do kterého ze dvou historických hlavních měst bude soustředěna státní a administrativní moc. Třetí hlava Ústavy Moravskoslezské republiky upravovala pravomoc Moravskoslezského sněmu, který charakterizovala jako představitele národní svrchovanosti a svébytnosti moravského a slezského národa. Moravskoslezský sněm měl být nejvyšším orgánem státní moci v Moravskoslezské republice. Sněmu by předsedal prezident zastávající zároveň funkci hlavy republiky. Nejvyšším exekutivním orgánem se měla stát vláda Moravskoslezské republiky, která by ve všech záležitostech rozhodovala jako kolektivní orgán. Zákonem Moravskoslezského sněmu by došlo ke zřízení příslušných ministerstev (Moravská národní strana 1993).

4. Moravisté v parlamentních volbách 1992 a jejich povolební aktivity

V parlamentních volbách 1992 se z moravistických subjektů prosadilo pouze HSD-SMS, a to jen do České národní rady (ČNR), kde získalo 5,87% hlasů (14 mandátů).¹² Z těchto 14 mandátů připadla dvě křesla MNS (Jiří Bílý a Petr Kavan) a jedno křeslo marginální Demokratické straně práce (DSP), konkrétně poslanci Michalu Krausovi. Brzy po volbách však počet a síla poslaneckých klubů neodpovídal volebním výsledkům.¹³ Přestupy řady poslanců nejenže výrazně měnily sílu poslaneckých klubů, ale dokonce umožnily získat parlamentní zastoupení subjektům, které v době konání voleb ani neexistovaly. Mezi subjekty, které nekandidovaly ani neexistovaly v roce 1992 a v průběhu volebního období získaly zastoupení v Parlamentu ČR, patřilo Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravské národní sjednocení (HSMS-MNSj).¹⁴ MNS naopak svou reprezentaci zcela ztratila, právě ve prospěch HSMS-MNSj (Fiala, Mareš 1997: 305–306).

Moravisté si v letech 1991 a 1992 dobře uvědomovali, že v situaci, kdy vrcholila česko-slovenská jednání o budoucnosti státu, s nimi zejména politici dvou nejsilnějších stran Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) a Občanské demokratické strany (ODS) nepočítají. V srpnu 1992 varoval poslanec MNS J. Bílý (zvolený na kandidátce HSD-SMS), že si vládní

koalice přehlížením požadavků Moravy připravuje „své Severní Irsko“. J. Bílý také prohlásil: „Nepředpokládám, že by to tu mohlo skončit balkánskou variantou, nicméně i taková možnost tady je“ (Respekt 1992).

MNS po parlamentních volbách 1992 upozorňovala na to, že Moravě hrozí postavení pohraniční provincie bez jakýchkoliv pravomocí. Předseda I. Dřímál na konci srpna vyjádřil obavu, že pokud nebude otázka rovnoprávného postavení Moravy vyřešena, zůstane problém nadále otevřený, což se negativně projeví jak v ekonomické, tak v sociální oblasti. I. Dřímál upozornil také na to, že „liknavé a povýšenecké přístupy centra přímo vybízejí k nacionalizaci této otázky“ (ČTK 1992e).

Kromě domácích aktivit se MNS rozhodla vyvíjet také iniciativy na mezinárodním poli ve snaze zviditelnit otázku Moravy. Dne 24. října 1992 se v Brně konal sjezd MNS, který znovu zvolil I. Dřímala do čela strany. Na sjezdu došlo u příležitosti výročí 28. října ke schválení Deklarace práv lidu Moravy a Slezska, jež byla dílem několika poslanců ČNR z Moravy a Slezska. Tento text se obrací na poslance zákonodárných sborů evropských zemí, vlády a vrcholné mezinárodní instituce s výzvou, aby „v zájmu zachování klidu a stability ve střední Evropě“ důsledně zvážily, zda uznají Českou republiku a Slovenskou republiku za nástupnické státy dříve, než se Moravanům a Slezanům dostane postavení, které jim náleží (Moravský historický sborník 2001a: 507–508). V úvodu Deklarace poslanci prohlašují, že i nadále chtějí žít „ve společném státě založeném na občanské a národní rovnosti při respektování práva historického a přirozeného“ (Moravský historický sborník 2001a: 507). Důrazně však protestovali proti „snahám vládní koalice vytvořit nástupnický stát ‚Českou republiku‘ administrativním způsobem bez respektování vůle lidu Moravy a Slezska po vlastní samosprávě“ (Moravský historický sborník 2001a: 507).

Říjnovému sjezdu MNS byli přítomni také místopředsedové Národní rady Slovenské republiky (NR SR) Jozef Prokeš (Slovenská národní strana – SNS) a Augustín Marián Húska (HZDS). Oba vyslovili porozumění pro emancipační snahy Moravy a Slezska. J. Prokeš také přislíbil, že Deklaraci předá poslancům Evropského parlamentu. Sjezd vyjádřil snahu vybudovat z Brna hlavní obchodní centrum středoevropského regionu s obchodní burzou a v příhraničních oblastech vytvořit bezcelní pásma obchodu. I. Dřímál na tomto sjezdu rezolutně popřel, že by MNS měla něco společného s anonymním oznámením¹⁵ o existenci Moravské osvobozené armády¹⁶ a s jejími výhrůzkami a údajnými požadavky na deklarování práv Moravy a Slezska (ČTK 1992d).

Dne 28. listopadu 1992 se sešli zástupci MNS, HSD-SMS, Liberálně sociální unie (LSU), Levého Bloku (LB) a Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa (SPR-RSČ), kteří se na protest proti státoprávnímu uspořádání ČR rozhodli vytvořit Moravskoslezský sněm. Obzvláště republikáni se v tomto období snažili výrazně profilovat na moravské otázce. První zasedání Moravskoslezského sněmu se konalo 6. prosince 1992 a bylo zde rozhodnuto, že se sněm stane řádným zemským zákonodárným orgánem v případě, že v nové Ústavě ČR nebudou respektována práva Moravanů a Slezanů (Mareš 2003b: 65). I. Dřímál odmítal nářázky na nelegálnost či protiústavnost takového sněmu s vysvětlením, že v „současném legislativním galimatyáši je iluzorní jakákoliv klasifikace tohoto druhu“ (ČTK 1992c).

MNS se účastnila jednání Moravskoslezského zemského sněmu, jemuž však stále více dominovalo SPR-RSČ. Praktiky republikánů vedly k odchodu zástupců některých ustavujících

cích stran a hnutí z tohoto projektu, který se v podstatě stal záležitostí SPR-RSČ, Moravskoslezského hnutí (MSH),¹⁷ Moravského a Slezského informačního centra (MaSIC) a dočasně i MNS. Nicméně neshody republikánů a MSH s MNS pokračovaly a vyvrcholily sporem o ustavení „Moravsko-slezské vlády“. Tuto republikánskou iniciativu považovala MNS za předčasnou a nepřipravenou. V březnu 1993 došlo k ostrému střetu mezi předsedy obou stran. I. Dřímál se vyjádřil, že republikáni se na moravské otázce pouze „přiživují“ (Mareš 2003b: 67). Moravskoslezská vláda byla nakonec 16. března 1993 sněmem schválena, ale jejími členy byli pouze zástupci republikánů a MSH.¹⁸

5. Státoprávní ideje MNS a postoj MNS k rozpadu Československa

V otázce státoprávního uspořádání MNS jednoznačně prosazovala spolkový princip, kde by každá země měla vlastní výkonné, zákonodárné a soudní orgány. Předseda MNS zastával názor, že Morava disponuje všemi předpoklady, aby nebyla „zatažena do blížících se ekonomických a sociálních kolapsů“, které měly následovat po vzniku samostatné ČR. Z tohoto důvodu považoval I. Dřímál za nezbytné vytvoření pravomocných moravských exekutivních a legislativních orgánů (ČTK 1993b). Spolkový princip strana hájila jak v době společného státu, tak v období existence samostatné ČR. Regionální uspořádání podle MNS postrádalo historické opodstatnění a strana jej považovala za zdroj nestability a varovala před jeho neověřeností (ČTK 1992b).

MNS i po vzniku samostatné České republiky odmítala liberální přístup k řešení moravské samosprávy,¹⁹ tedy přístup, který prosazovalo Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska (HSDMS) a jeho nástupnické subjekty.²⁰ Předseda MNS I. Dřímál tvrdil, že „nacionální tlak z české strany neustále sílí a bohužel mu přizvukují i někteří tzv. moravští politici“ (ČTK 1993a). Na druhou stranu MNS podporovala iniciativu HSDMS navrhuující vypsání referenda k územněsprávnímu uspořádání.

V období, kdy se řada lidí jen těžce vyrovnávala s rozpadem federace Čechů a Slováků, se Dřímálova strana musela velmi často bránit obviňování ze separatismu a rozbíjení státu.²¹ Předseda MNS k tomu řekl: „Existence MNS je pro prosazení moravských požadavků nezbytná. Naším hlavním cílem je vytvoření spolkové republiky... od ostatních moravských stran se lišíme úsilím o renesanci historického moravského národa... usilujeme o soužití dvou zemských celků v jednom státě... Morava má všechny předpoklady jak z hlediska průmyslového, tak agrárního, z hlediska přírodních zdrojů, zeměpisné polohy a schopností lidí k plné soběstačnosti“ (Český deník 1994). I. Dřímál se domníval, že zejména v letech 1994 až 1996, kdy Českomoravská strana středu (ČMSS) prakticky „opouští moravskou politickou scénu a odchází do bezbřehých vod středové politiky“, se projevila správnost rozhodnutí o znovuoživení činnosti MNS (Český deník 1994).

Zatímco HSD-SMS v souvislosti s rozpadem státu²² jednoznačně netrvalo na vypsání nových parlamentních voleb (i když by to považovalo za korektní), MNS požadovala vypsání nových voleb do roka (do konce roku 1993), nejpozději však do konání dalších komunálních voleb²³ (ČTK 1992b, viz ČTK 1993c). Podle názoru MNS bylo nutné, aby zákonodárné orgány a následně pak prezident a orgány výkonné i soudní moci vzešly z nových voleb, neboť jakékoli umělé převody a reorganizace tehdejších parlamentů označila MNS za

nedemokratickou svévoli a období komunistických metod při vytváření národních rad v roce 1968 (ČTK 1992a).²⁴

6. Pokusy o integraci moravistických subjektů

Zejména výsledky komunálních voleb konaných 18.–19. listopadu 1994 ukázaly neudržitelnost situace, kdy vedle sebe koexistovalo několik moravistických subjektů majících podobný či téměř shodný politický program. Moravistické subjekty šly do těchto voleb zcela rozdrobeny. O hlasy voličů se ucházelo celkem šest subjektů, které si daly do vínku ochranu moravských zájmů. Roztříštěnosti odpovídal i špatný volební výsledek. Nejúspěšnější z moravistických uskupení byla sice Kryčerova ČMSS, ale zejména tato strana zůstala daleko za očekáváním. Na celém území ČR získala pouze 0,29 % hlasů (173 mandátů). Druhým nejúspěšnějším subjektem se stalo Hnutí samosprávné Moravy a Slezska (HSMS) s 0,05 % hlasů (29 mandátů). Následovala Strana moravského venkova (SMV) se ziskem pouhých 0,03 % hlasů (18 mandátů). MNS²⁵ v rámci celé ČR volilo 0,02 % voličů (14 mandátů). Nejúspěšnější byla Dřimalova strana v Jihomoravském kraji, kde obdržela 11 mandátů, zbývající počet křesel si MNS připsala v Severomoravském kraji. Jak ČMSS tak HSMS i MNS získávaly nejvíce hlasů ve své typické baště, kterou byla tradičně jižní Morava.

Problém fragmentace moravistů se týkal především MNS a HSMS, které si byly ideově velmi blízké. Oba subjekty se prezentovaly jako konzervativní uskupení ve snaze oslovit voliče akcentováním patriotismu. MNS uváděla v době komunálních voleb zhruba 6 tisíc členů.²⁶ Z hlediska státoprávního usilovala zejména o spolkové uspořádání státu se třemi zeměmi, z nichž jednou měla být Morava se všemi pravomocnými, zákonodárnými a výkonnými orgány. HSMS podle svých vyjádření disponovalo zhruba 2 tisíci členy²⁷ a stavělo se za konstituování nejvýše tří vyšších územně samosprávných celků, a to Čech, Prahy a země Moravskoslezské (ČTK 1993d). Oba subjekty si uvědomovaly nutnost řešit otázku své programové podobnosti a v roce 1995 byly zahájeny vzájemné rozhovory o možné integraci.

V červnu 1995 MNS a HSMS vydaly společné prohlášení k parlamentnímu projednávání návrhů zákona o vyšších územně správních celcích, ve kterém prosazovaly rovnoprávné soužití historických zemí. V první polovině roku 1996, tedy těsně před parlamentními volbami, se měl na základě vzájemné dohody uskutečnit integrační sjezd MNS a HSMS. Podle návrhu smlouvy neměl na funkci předsedy nového sdružení kandidovat ani jeden z předsedů obou subjektů. HSMS integraci schválilo 24. února 1996 na svém řádném sjezdu (Srov. Mareš 2003b: 75). V té době již MNS absorbovala část členů MSH (druhá část členstva přešla do ČMUS) a počítalo se i se začleněním SMV (ČTK 1993d). Slučovací sjezd MNS a HSMS byl však pro vzájemné neshody odložen a posléze i zrušen. HSMS následně obvinilo MNS z odmítnutí úpravy svých stanov a programových cílů před konáním slučovacího sjezdu. V takovém případě HSMS vyjádřilo neochotu postupovat při integračním procesu ve smyslu smlouvy, na níž se obě strany dohodly (ČTK 1993d).

Výsledkem marných integračních snah bylo nejen potvrzení fragmentizace moravské politické scény, ale došlo k transformaci dosud existujících subjektů na uskupení s podobnými a pro voliče těžko zapamatovatelnými názvy, resp. zkratkami (HSMS-MNSj a MNS-HSMS). V MNS se proti předsedovi I. Dřimalovi v průběhu roku 1995 vykristalizovala platforma

vystupující pod názvem Moravské národní sjednocení (MNSj). Tato údajně desetičlenná platforma vystupovala pod vedením poslance J. Bílého a P. Kavana. Součástí tohoto sporu mezi I. Dřímalem a oběma poslanci bylo mj. rozesílání rozporných dopisů členské základně či boj o místnosti sekretariátu (Malíř, Marek a kol. 2004: 1623).

Dne 9. března 1996 se na pokračujícím druhém sjezdu HSMS s hnutím sloučila frakce MNSj a vznikl nový subjekt Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravské národní sjednocení (**HSMS-MNSj**), jehož předsedou se stal Jan Smejkal. O čtyři dny později byli oba poslanci (J. Bílý a P. Kavan) na mimořádném zasedání výkonné rady MNS v Brně vyloučeni z řad MNS „za soustavné poškozování zájmů a dobrého jména Moravské národní strany“ (Lidové noviny 1996). Dva měsíce před volbami zareagovala MNS na vzniklou situaci změnou vlastního názvu. MNS si ke svému původnímu pojmenování přibrala přídomek (Hnutí slezskomoravského sjednocení), pravděpodobně ve snaze připodobnit se HSMS-MNSj. Tak vznikl nový a dočasný název Moravská národní strana – Hnutí slezskomoravského sjednocení (MNS-HSMS).

7. Výsledky a analýza parlamentních voleb 1996

V parlamentních volbách konaných v červnu 1996 se o hlasy voličů ucházely tři subjekty vprofilované na moravské otázce. Kromě ČMUS, jež byla nástupnickým subjektem HSD-SMS, se jednalo o dvě názvově i ideově podobná uskupení HSMS-MNSj a MNS-HSMS.

HSMS-MNSj v parlamentních volbách kandidovalo v pěti krajích – na Jižní a Severní Moravě, ve Východních a Jižních Čechách a v Praze. Nejvíce kandidátů (59) hnutí navrhlo na Jižní Moravě. V době voleb HSMS-MNSj uvádělo, že organizuje zhruba 7 300 členů.²⁸ Vedení předpokládalo zisky mezi 5,2–5,8 %, ovšem podle průzkumu IVVM by měsíc před volbami dalo svůj hlas HSMS-MNSj pouze 0,5 % voličů (Mladá fronta Dnes 1996). Hnutí se charakterizovalo jako tradicionalistický a konzervativní subjekt usilující o „silnou Českou republiku, v níž by Moravané a Slezané měli právo plně a samostatně odpovídat za využití prostředků“ (Volební noviny HSMS-MNSj 1996: 1).

Mezi volební hesla patřil jednak slogan „Vlastenectví – Samospráva – Konzervatismus“ a také „Volba rozumem a srdcem“. HSMS-MNSj požadovalo zřízení Moravskoslezské a České země a země Praha. Hnutí dále navrhovalo právo udělovat zemské občanství jako předpoklad k následnému občanství státnímu. HSMS-MNSj se zavázalo, že v případě svého volebního úspěchu bude prosazovat mj. změnu systému daní (návrh na zavedení jednotné daně z příjmu, tzv. ploché daně), obnovení trestu smrti či profesionalizaci armády (Volební noviny HSMS-MNSj 1996: 1–8).

MNS-HSMS získala na své kandidátky jak členy MSH, tak SMV. Strana uváděla 6 tisíc členů²⁹ a náklady na volební kampaň vyčíslila zhruba na 5 milionů korun. Představitelé MNS-HSMS optimisticky odhadovali své zisky kolem 5,5 %, ale květnový průzkum IVVM straně přisuzoval pouze 0,3 % hlasů (Mladá fronta Dnes 1996). MNS-HSMS se nakonec ucházela o hlasy voličů pouze v moravských krajích. Na kandidátce MNS-HSMS se objevil mj. i úspěšný poválečný hokejista a fotbalista Vlastimil Bubník, endokrinolog a předseda společnosti přátel Srbů a Černohorců Rajko Doleček či antikomunisté Jan Honner či Petr Hanzlík.

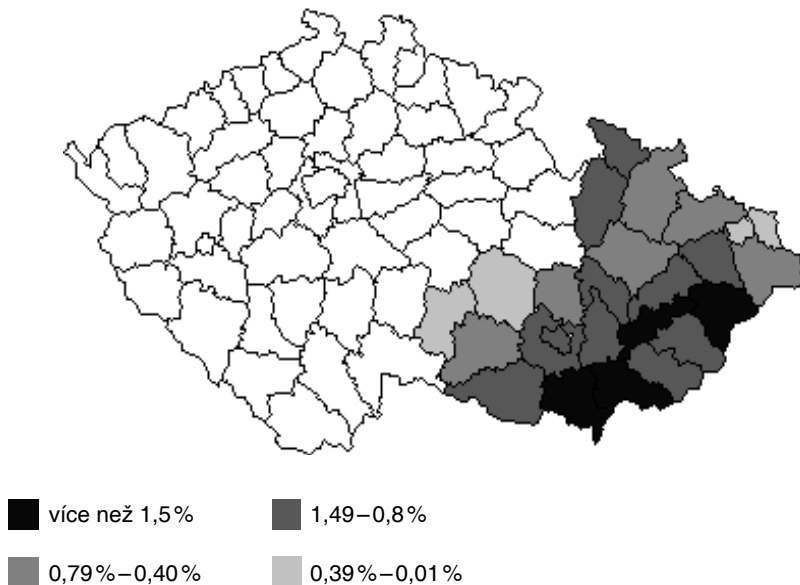
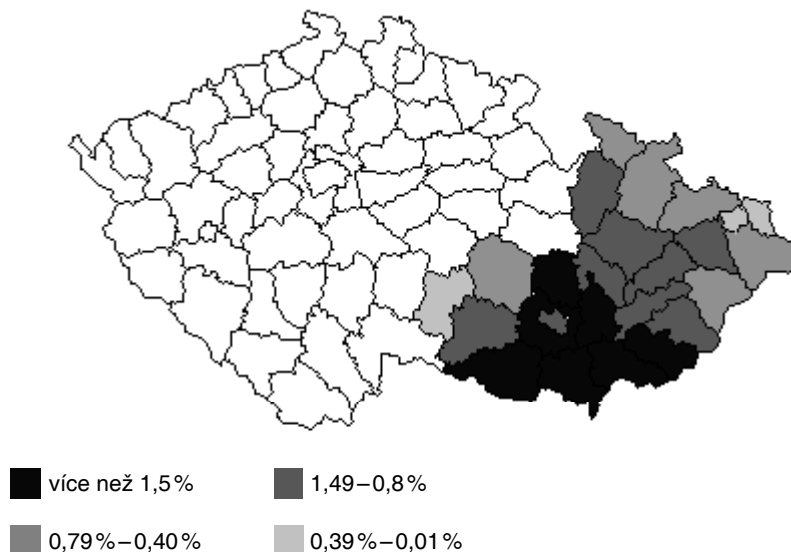
MNS-HSMS se před volbami definovala jako „vyhraněná promoravská politická síla“. Předseda Dřímál ve volebním prohlášení uvedl: „Moravané jsou schopni řídit své věci sami, bez poručnickování, poučování a rozhodování zvenčí... Chceme odbourat současný stav, kdy se o všech zásadních moravských problémech rozhoduje v Praze... Odstranění nedůstojné vazalské závislosti na rozhodnutích pražského centra nemůže požadovat žádná politická strana řízená pražskou ústřední kanceláří a žádná kompromisní umírněná síla“ (MNS-HSMS 1996). Ve svém programu se MNS-HSMS prezentovala jako národně-konzervativní síla prosazující např. zavedení antiimigračních opatření, přísnější interrupční zákon nebo obnovení trestu smrti (Strmiska 2000).

V parlamentních volbách 1996 byla z moravistických uskupení nejúspěšnější ČMUS, jejíž celorepublikový výsledek čítal 0,45 % hlasů.³⁰ O něco méně než ČMUS, tedy 0,42 % hlasů, získalo HSMS-MNSj. Tento subjekt zaznamenal ze všech moravistických stran a hnutí absolutně nejvyšší zisk, kterého dosáhl v Jihomoravském kraji, kde HSMS-MNSj obdrželo 1,46 % hlasů (Vyškov 2,24%; Znojmo 2,10 %). Z moravistických subjektů zůstala nejméně úspěšná MNS-HSMS s celorepublikovým ziskem 0,27 % hlasů. Nejlépe si vedla v Kroměříži (1,55 % hlasů). Jak HSMS-MNSj, tak MNS-HSMS získaly hlasy pouze v obou moravských krajích, což je u Dřímalovy MNS-HSMS logické, neboť v jiných krajích ani nekandidovala.

Tragické volební výsledky moravistů³¹ měly několik zásadních příčin a v souvislosti s výhledem do budoucna postavily moravské politiky před otázku bytí či nebytí. Výsledky všech tří zmiňovaných subjektů (ČMUS, HSMS-MNSj a MNS-HSMS), jejichž součtem sotva překročíme jedno procento zisku, byly důsledkem několikaletého procesu štěpení. Negativně též působilo předvolební chování moravistických stran a hnutí, které proti sobě často útočily a vzájemně se osočovaly (viz neschopnost dokončení integračního procesu). Dalším moravistickým minusem byla programová nečitelnost, resp. podobnost jednotlivých subjektů, zejména pak v případě HSMS-MNSj a MNS-HSMS. Po volbách se ukázalo více než zřetelně, že pokud se moravisté chtějí pokusit alespoň o částečné politické vzkříšení, musí překonat vzájemnou animozitou některých čelných moravistických politiků a sjednotit své rozdrobené síly. Nicméně ani nabízející se integrace nemohla automaticky znamenat obrození a úspěch moravské myšlenky.

MNS-HSMSj se záhy po volbách vrátila k názvu Moravská národní strana. Logickým důsledkem volebního fiaska bylo zvýšení integračního tlaku na moravistické subjekty. Počátkem července 1996 se proto předsedové ČMUS (Dalibor Štambera), MNS (I. Dřímál) a HSMS-MNSj (J. Smejkal) sešli na Velehradě, aby prodiskutovali situaci před prvními senátními volbami. Výsledkem tohoto setkání byl vznik Moravskoslezské koalice (MSK). MSK však v senátních volbách úplně propadla a nezaznamenala postup ani jednoho ze svých kandidátů do druhého kola voleb (Malíř, Marek 2004: 1624).

I po neúspěšných senátních volbách však pokračovala jednání o další integraci. Ze tří politických subjektů přistoupily k prohloubení slučovacího procesu pouze dva (ČMUS a MNS). HSMS-MNSj odmítlo na této integraci participovat a do prosince roku 2005 působilo pod původním názvem HSMS zcela na okraji politické scény. Výsledkem dalších jednání mezi ČMUS a MNS bylo vytvoření Moravské demokratické strany (MoDS, někdy také označovaná jako MDS), která vznikla v dubnu 1997 jejich sloučením.³² Předsedou MoDS se stal I. Dřímál, což evokuje přímou kontinuitu nově vzniklé strany s MNS. Na svých webových stránkách MoDS vyjádřila své odhodlání k dalšímu politickému boji těmito slovy: „Dnes se

Mapa 1: Výsledky MNS–HSMS v parlamentních volbách 1996 do PS**Mapa 2: Výsledky HSMS-MNSj v parlamentních volbách 1996 do PS**

Moravská demokratická strana snaží zvednout moravský prapor; usiluje o vrácení samosprávy Moravě, o dodržování práv moravského národa, o to, aby Moravané sami rozhodovali o penězích, které odvedou na daních. Je zřejmé, že dokud bude Moravě vládnout Praha, bude

nás jen vykořisťovat. Nic se nezlepší, dokud Moravané nepřestanou spoléhat na sliby z centra a nevezmou věci do vlastních rukou!“ (Moravská demokratická strana 2005).

MoDS přežívala na periferii české politické scény do 17. prosince 2005, kdy v rámci snahy o posílení promoravského politického proudu před parlamentními volbami 2006 došlo k jejímu sloučení s HSMS v jeden subjekt s názvem Moravané. Do čela nové strany se postavil Pavel Dohnal a prvním místopředsedou byl zvolen bývalý předseda HSMS Pavel Hála.

8. MNS jako etnoregionální strana

V odborné literatuře se setkáváme s řadou odlišných vymezení a definic etnických, regionálních či etnoregionálních stran. Při existující terminologické a výkladové nesourodosti lze konstatovat, že všeobecně akceptované vymezení etnických, regionálních a etnoregionálních stran neexistuje.³³ V následující kapitole se budeme koncentrovat na etnoregionální koncepci. Představíme si dvě pojetí etnoregionálních subjektů a pokusíme se je aplikovat na případ MNS.

Koincidence etnických a regionálních stran v západní Evropě vedla ke vzniku a zažití nového termínu – etnoregionální strana. V této souvislosti se pochopitelně nabízí otázka, zda je pojem „etnoregionální strana“ aplikovatelný také na postkomunistický areál, resp. na některé politické subjekty českého stranického systému.

Huri Türsanová se přiklání k pojmu etnoregionální strana a k charakteristice těchto subjektů jako uskupení prosazujících nacionalismus, jehož jádro je založeno na etnické rozdílnosti a teritoriálních požadavcích nepřekračujících rámec existujícího státu (Türsan 1998: 5). Etnoregionalismus dle jejího názoru spočívá na regionální identitě opírající se o etnickou distinkci, čímž se odlišuje od jiných typů regionalismu. Podle H. Türsanové existují dva základní rysy, jež vymezují etnoregionální strany: 1) substátní teritoriální hranice; 2) exkluzivní skupinová/etnická identita (Türsan 1998: 5). Do definice H. Türsanové lze z moravistických subjektů zařadit MNS, která svou rétoriku opírala zejména o moravskou národnostní exkluzivitu. Její teritoriální požadavky byly také povětšinou slučitelné se zachováním státní celistvosti, a to i přesto, že radikální federativní až konfederativní programové ideje MNS představovaly pro značnou část obyvatelstva hrozbu další dezintegrace země.

Podle H. Türsanové je pro úspěšný rozvoj etnoregionalismu nezbytnou podmínkou vytvoření společného vědomí, které se pak stává výchozím bodem pro společnou akci (Türsan 1998: 5). Při aplikaci tohoto tvrzení je možno spatřit slabinu politiky MNS. Strana nedokázala v praxi plně rozvinout moravskou etnickou exkluzivitu a na ní založit společné vědomí moravského národa. Příčiny tohoto neúspěchu lze vysvětlit následujícím způsobem. Moravský nacionalismus MNS se opíral o existenci konfliktní linie centrum – periferie. Tato *cleavage* byla aktuální pro politickou scénu v letech 1990–1992.³⁴ MNS však ani v tomto krátkém časovém úseku nepřesvědčila moravské voliče o správnosti své nacionální koncepce a nedokázala mezi Moravany vytvořit dlouhodobější pocit souzáležitosti.³⁵ Konfliktní linie centrum – periferie velmi rychle ztrácela na síle a parlamentní volby v roce 1992 přinesly jednoznačnou změnu *cleavages*. Lze konstatovat, že v celém období 1992–1996 převažovala na území České republiky socioekonomická konfliktní linie.³⁶ Zároveň v této periodě došlo k postupné marginalizaci středových subjektů a tzv. „single-issue“ stran, mezi něž řadíme i etnoregionál-

ní subjekty. Ztráta relevance konfliktní linie centrum – periferie definitivně znemožnila MNS jakoukoliv identitární mobilizaci moravských mas vedoucí k posílení společného vědomí a následné kolektivní akci.

Lieven de Winter také preferuje označení etnoregionální strana. Typickým požadavkem těchto subjektů je snaha o reorganizaci existujícího národního mocenskopolitického systému. Tato reorganizace má směřovat k vytvoření určitého stupně autonomie. Rozsah samosprávy se může různit, počínaje požadavkem na kulturní protekcionismus až po otevřený separatismus (de Winter 2001: 4). L. de Winter nabízí propracované schéma rozlišení etnoregionálních stran opírající se zejména o stupeň radikálnosti požadavků teritoriálně-politických změn.

Nejvíce umírněné – protekcionistické strany usilují o ochranu a valorizaci „jedinečnosti“ jimi prezentovaného etnicko-teritoriálního segmentu, zároveň po ústředním mocenském establishmentu požadují institucionální opatření. Autonomistické strany se jednoznačně vyslovují pro silnější autonomii svého regionu při zachování rozdělení moci mezi centrální vládu a region. Národně-federalistické strany chtějí dosáhnout samosprávy prostřednictvím celkové přeměny unitárního státu ve federální uspořádání. Požadavky národně-federalistických subjektů jsou radikálnější než stran autonomistických z toho důvodu, že usilují o komplexní přeměnu státu a přenesení pravomocí na všechny substátní celky. Oproti tomu autonomistům se jedná zejména o získání privilegovaného autonomního statutu pouze pro svůj vlastní region (de Winter 1998: 205). V pásmu přechodu k otevřeně separatistickým, independistickým stranám se nachází skupina proevropských federalistických stran, jež v rámci „Evropy regionů“ usilují o autonomii nebo nezávislost pro jimi reprezentovaná etnicko-teritoriální společenství. Míra požadované nezávislosti se ovšem v těchto případech nejen liší, nýbrž je nezřídka de facto divergentní. Poslední skupina zahrnuje separatistické strany, které de Winter rozdělil na dva typy, independistické a iredentistické (Barša, Strmiska 1999: 209).³⁷

Z hlediska de Winterova výkladu bychom MNS začlenili mezi národně-federalistické strany. Státoprávní požadavky této strany směřovaly převážně federativním či konfederativním směrem. MNS prosazovala spolkový princip, kde by každá země měla vlastní výkonné, zákonodárné a soudní orgány. Nicméně v určitých etapách MNS působila až na samé hranici akceptování jednotného státu. Uvedme například její aktivity v souvislosti s vytvořením Ústavy Moravskoslezské republiky nebo účast MNS na prvním zasedání Moravskoslezského sněmu v prosinci 1992, jež rozhodl, že se stane řádným zemským zákonodárným orgánem v případě, že nová Ústava ČR nebude respektovat práva Moravanů a Slezanů.

Závěrem lze konstatovat, že definice a koncept etnoregionálních stran H. Türsanové a L. de Wintera utvořený na základě zkoumání západoevropských stran je aplikovatelný na moravistické subjekty, resp. na konkrétní příklad MNS.

9. Závěr

MNS byla po většinu 90. let 20. století integrální součástí fragmentované promoravské politické scény. Za celou dobu své existence však nedokázala výraznějším způsobem oslovit moravské voliče, získat relevantní parlamentní zastoupení a prosadit zásadní teze svého programu (spolkové uspořádání, uznání moravského národa atp.). Dřímalovala strana se svým konceptem nacionálního moravismu stála ve stínu konkurenčního HSD-SMS, které sbíralo politické body

alespoň v první polovině 90. let, a to pravděpodobně zejména díky své umírněnější a pružnější koncepci zemského moravismu.

Marginální postavení MNS bylo způsobeno celým komplexem důvodů. Dřimalova strana po celou dobu své existence zastávala vyhraněné pronacionální pojetí moravské problematiky. To sice umožňovalo moravským voličům jasně chápat její priority, na druhé straně tato úzká profilovanost MNS škodila, neboť s druhými parlamentními volbami a po rozpadu společného státu došlo ke zjevnému oslabení nacionální konfliktní linie. MNS postrádala širší ideovou vizi a svůj program orientovala výhradně nacionálně a na spolkové uspořádání státu, což v období převahy socioekonomické *cleavage* nemohlo zajišťovat výraznější politickou podporu. MNS se sice často prezentovala jako uskupení konzervativního zaměření, nicméně tato tvrzení nebyla založena na koncepční a propracované programatice strany. MNS se tak svými tématy (obnovení trestu smrti, zpřísnění interrupcí atd.) řadila mezi radikální a populistické subjekty typu Sládkových republikánů.

V období rozpadu společného státu Čechů a Slováků, který mnozí obyvatelé nesli velmi těžce, zněly návrhy MNS na federativní ba konfederativní soustátí (republika Česká, Moravskoslezská a Slovenská) velmi extrémně. Obavy z dalšího, a pro drtivou většinu obyvatel České republiky zcela iracionálního dělení státu znepřátelily veřejnost a MNS si získala nálepkou radikální strany. Tyto názory MNS potvrzovala např. svými aktivitami v Moravskoslezském sněmu a spoluprací se Sládkovou SPR-RSČ.

Moravistické hnutí jako celek dělalo samo sobě velmi špatnou politickou reklamu. Mezi předními moravistickými politiky se nezdídka objevovaly spory a osobní animozita, docházelo k častému vytváření frakcí v rámci již tak marginálních subjektů, případně moravistické subjekty nedokázaly efektivně spolupracovat v rámci voleb. Ani integrační pokus (resp. vznik MoDS) neznamenal automatické oživení moravské otázky.

Položíme-li si otázku, zda má v současnosti politický moravismus šanci na slušnou politickou budoucnost, pak naše odpověď bude znít negativně. Tradiční ideová báze historických moravistických subjektů (MoDS a HSMS),³⁸ založená na myšlence existence a emancipace moravského národa, spolkového či zemského uspořádání a fiskálního federalismu, nenalézá u voličů již prakticky žádnou podporu, což potvrzují i volební výsledky. Slabou pozicí a neúspěšností politiky MoDS (nebo MNS) Dřimal přisuzoval mj. důslednosti své strany. Nepříznivou situaci lídr MoDS komentoval takto: „Aspoň máme vnitřně sami před sebou a Moravany čisté svědomí. Nepochopení občanů nemůže trvat věčně. Moravská myšlenka je nosná a určitě se prosadí“ (Tomandl 2004: 11). S tímto Dřimalovým tvrzením nelze souhlasit, neboť 15 let existence MNS či MoDS prokázalo, že moravská myšlenka sama o sobě nosná není a k volebnímu úspěchu nepostačuje.

Poznámky:

1. O vzniku a působení HSD-SMS v počátcích formování českého stranického systému viz Springeřová 2005a: 40–66.
2. HSD-SMS zasedalo v parlamentních lavicích od června 1990 až do voleb v roce 1996.
3. V úvodu je nutné vyjasnit možnou terminologickou nejasnost vyplývající z používání pojmu „moravismus“. Například Jiří Pernes ve své knize Pod moravskou orlicí (s. 21–22) došel k názoru, že česká reprezentace rozpoutala proti moravské politice a moravanství silnou kampaň, v jejímž rámci

- vytvořila nová česká slova – „moravismus“, kterým označovala všechny snahy o rehabilitaci Moravy, a „moravista“, jímž tisk cejchoval každého, kdo se nebál práv Moravy dovolávat. Projevy nesouhlasu s používáním pojmu „moravismus“ se v druhé polovině 90. let opakovaně objevovaly také na stránkách deníku Rovnost. V této stati je výraz „moravismus“ pojímán bez jakýchkoliv pejorativních konotací jako politické vyjádření kulturního (tedy nepolitického) moravanství a je respektována existující diference mezi pojmem „moravismus“ a „moravanství, resp. „moravista“ a „Moravák“. Pojem „moravismus“ je tedy chápán jako politická artikulace moravské identity.
4. Podrobné informace o Národní straně na Moravě viz Malíř, Marek a kol. 2004: 109–138.
 5. MOH vzniklo transformací Gorazdova sdružení na přelomu listopadu a prosince 1989.
 6. Moravské občanské hnutí nedokázalo čelit exodu svých členů a definitivně ukončilo svoji činnost po parlamentních volbách v roce 1992, ve kterých kandidovalo s Československou stranou lidovou a zcela propadlo (Pernes 1996: 243–244).
 7. Srov. Malíř, Marek a kol. 2004: 1619.
 8. Zásadní státoprávní tezi HSD-SMS byl sice zemský princip a hnutí se nikdy otevřeně nedeklarovalo nacionalisticky (včetně Boleslava Barty), nicméně část členů se vnímala jako reprezentace moravského národa (např. Alena Ovčáčiková) a vyjadřovala se souhlasně o existenci moravského národa (zejména v souvislosti se sčítáním lidu v březnu 1991). Podrobněji viz Springerová 2005a: 50–55.
 9. Na počátku devadesátých let MNS prosazovala ideu vzniku samostatného moravského stranicko-politického systému, kde by MNS hrála roli konzervativní strany. Avšak neexistence moravského zemského sněmu a postupný úpadek moravistického hnutí neumožnil její realizaci (Mareš 2003a: 3; Mareš 2003c: 228).
 10. Ivan Dřímál se nejprve angažoval na půdě brněnského Občanského fóra a v parlamentních volbách 1990 kandidoval za Hnutí za občanskou svobodu. Dřímál se stal v říjnu 1990 členem přípravného výboru MNS a na prvním sjezdu v prosinci 1990 byl zvolen předsedou strany (Pernes 1996: 244).
 11. Byly navrženy i variantní názvy k pojmenování Moravskoslezská republika, jako např. Moravskoslezská země, Moravská země, Republika Moravy a Slezska (Moravská národní strana 1993).
 12. Do ČNR bylo zvoleno devět poslanců z Jihomoravského kraje, čtyři ze Severomoravského a ve druhém skrutiniu se do ČNR dostal také M. Kraus v rámci Východočeského kraje. Do Federálního shromáždění však hnutí neproniklo, ve volbách do Sněmovny národů získalo 4,90% a do Sněmovny lidu pouze 4,23%.
 13. Více než 70 poslanců svou čtyřletou poslaneckou dráhu ve Sněmovně neskončilo ve straně, za kterou byli ve volbách 1992 zvoleni. Poslanecká sněmovna sice skončila, tak jako začínala, s devíti kluby, z nichž však tři změnilly jméno a obsazení všech se proměnilo.
 14. O okolnostech vzniku tohoto subjektu podrobněji pojednává kapitola pět.
 15. O anonymu informoval Moravský demokratický deník RT dne 24. října 1992.
 16. Moravská osvobozenecá armáda nebo také Moravská zemská armáda viz Mareš 2001.
 17. Krátce po Kryčerově zvolení (8. června 1991) do čela HSD-SMS se vytvořila platforma pod názvem Moravskoslezské hnutí (MSH). Ustavující sněm MSH se konal již na konci září 1991 a 23. prosince téhož roku byla provedena registrace nového moravského subjektu pod názvem Moravskoslezské hnutí (MSH) se sídlem v Přerově.
 18. Předsedou této vlády byl Václav Koblíha (SPR-RSČ), post ministrů bez portfeuille zastával Josef Pecl (MaSIC) a František Hala (MSH).
 19. Vedení HSD-SMS reagovala na fakt, že nacionální linie štěpení již ztratila svou sílu a zcela jednoznačně se prosadila socioekonomická konfliktní linie. Předseda J. Kryčer si byl této situace vědom a pragmaticky vsadil na přesun politiky hnutí směrem ke středu a na transformaci HSD-SMS ve stranu. V červnu 1993 J. Kryčer dokonce připustil možnost, že HSDMS bude respektovat územní celky ve formě stávajících krajů, na Moravě by však mohly vzniknout maximálně dva historické celky.
 20. HSD-SMS v roce 1993 změnilo název na Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska (HSDMS) a o rok později se integrací s dalšími subjekty přettransformovalo na Českomoravskou stranu středu (ČMSS), resp. Českomoravskou unii středu (ČMUS).

21. MNS se kromě odporu vůči státoprávnímu uspořádání stavěla negativně také k volbě Václava Havla prvním českým prezidentem a odmítavý postoj zaujímal i vůči ustavení Senátu.
22. V době definitivního rozpadu federace MNS prosazovala nový název státu – Českomoravská republika. V pozdější době MoDS (nástupnický subjekt MNS vznikuvší integrací s ČMSS) preferovala název – Republika Čechy a Morava.
23. Jednalo se o komunální volby konané v roce 1994.
24. Na základě přechodného ustanovení Ústavy (čl. 106) se dnem účinnosti Ústavy České republiky ze dne 16. prosince 1992 Česká národní rada stala Poslaneckou sněmovnou. MNS v tomto způsobu ustavení legislativního orgánu spatřovala jistou paralelu se vznikem ČNR v roce 1968. Před „řádným“ zvolením ČNR ve volbách v roce 1971 určoval Ústavní zákon č. 77/1968 Sb. ze dne 24. června 1968 (paragraf čtyři odstavec dva), že Českou národní radu volí Národní shromáždění na návrh Národní fronty z poslanců Národního shromáždění zvolených v českých krajích a z význačných představitelů veřejného života českého národa, kteří nejsou poslanci Národního shromáždění.
25. MNS se v omezené míře účastnila již komunálních voleb v roce 1990. Nezískala však ani jeden mandát.
26. Tento údaj nebyl nikdy oficiálně doložen a lze jej považovat za extrémně nadsazený.
27. Toto číslo taktéž nebylo nikdy prokázáno.
28. Také v případě HSMS-MNSj se nejedná o reálný počet jeho členů.
29. Ani v tomto případě se nejednalo o skutečný a prokazatelný počet členů.
30. Nejvíce hlasů ČMUS obdržela v Jihomoravském kraji (0,87%). Bezkonkurenčně nejlepšího výsledku dosáhla ČMUS ve Znojmě, kde si připsala 2,29%.
31. Historik Josef Válka k výsledkům voleb poznamenal: „Mýlil by se každý, zejména v Praze, kdo by se domníval, že problém Moravy a skutečného moravanství je výsledky voleb smeten ze stolu a pohřben. Morava totiž umřít nemůže. Bude nadále naprosto pevnou geografickou a historickou daností a moravanství zůstane nadále jedním z pocitů na škále našich kolektivních sebeidentifikací. Pro většinu Moravanů českého jazyka byl problém přináležitosti k českému národu vyřešen v 19. století a volby prokázaly, že je definitivně vyřešen i vztah Moravanů k České republice jako k jejich státu. Pocit teritoriálního a snad i kulturního a historického moravanství u mnoha obyvatel Moravy však trvá dále, nebyl poražen a nikdo se za něj nemusí stydět. Fenomén Moravy patří k českému státu a národu“ (Válka 1996).
32. Část členstva, která nesouhlasila s touto integrací, se podílela na založení Strany venkova (SV) (Malíř, Marek 2004: 1624).
33. Stručný výklad existujících definic etnických, regionálních a etnicko-regionálních stran viz Fiala, Mareš 2002; Barša, Strmiska 1999: 207–208; Strmiska 2003: 14–15.
34. V této době jednak vrcholila jednání o státoprávním uspořádání společného státu a také kulminovala popularita moravistických subjektů usilujících o změnu státoprávního uspořádání.
35. Krátkodobou výjimkou bylo sčítání lidu v březnu 1991, na tehdejší mobilizaci se však podíleli politici různých stran, zejména HSD-SMS.
36. Nové štěpení primárně odráželo boj o orientaci, rychlost a hloubku demokratických a tržních reforem.
37. Podrobněji viz De Winter 1998: 204–208; Strmiska 2002.
38. Za historické moravistické subjekty považují MoDS a HSMS, neboť přímo navazují na HSD-SMS. Do druhé skupiny stran akcentujících moravskou problematiku řadím např. Zelenou pro Moravu (ZpM) a Nestraniky pro Moravu (NpM), resp. Sdružení nezávislých kandidátů (SNK), které vznikly v souvislosti s konáním voleb do zastupitelstev krajů. Specifičnost obou koalic (ZpM a SNK) se projeví při pohledu na jejich kandidátky, kde nenalezneme zástupce žádné typické moravistické strany či hnutí. ZpM i NpM vložily do svého pojmenování název „Morava“, čímž se alespoň verbálně přihlásily k moravské regionální identitě. Postoj těchto uskupení k moravské otázce je pochopitelně podstatně odlišný než v případě stran historických (viz Springerová 2005b).

Seznam použitých zkratk

ČMSS	Českomoravská strana středu
ČMUS	Českomoravská unie středu
ČNR	Česká národní rada
DSP	Demokratická strana práce
FS	Federální shromáždění
HSDMS	Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska
HSD-SMS	Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko
HSMS	Hnutí samosprávné Moravy a Slezska
HSMS-MNSj	Hnutí samosprávné Moravy a Slezska-Moravské národní sjednocení
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
LB	Levý blok
LSU	Liberálně sociální unie
MaSIC	Moravské a Slezské informační centrum
MoDS/MDS	Moravská demokratická strana
MNS	Moravská národní strana
MNS-HSMS	Moravská národní strana-Hnutí slezskomoravského sjednocení
MOH	Moravské občanské hnutí
MSH	Moravskoslezské hnutí
MSK	Moravskoslezská koalice
NpM	Nestraníci pro Moravu
ODS	Občanská demokratická strana
SMS	Společnost pro Moravu a Slezsko
SMV	Strana moravského venkova
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa
SV	Strana venkova
ZpM	Zelená pro Moravu

Literatura:

Prameny

- Česká tisková kancelář. 1991. Cílem MNS je Moravskoslezská republika. Zveřejněno 15. 4. 1991.
- Česká tisková kancelář. 1992a. MNS považuje rozdělení ČSFR za nezvratnou realitu. Zveřejněno 13. 11. 1992.
- Česká tisková kancelář. 1992b. MNS požaduje pro Moravu sněm se zákonodárnými pravomocemi. Zveřejněno 6. 11. 1992.
- Česká tisková kancelář. 1992c. MNS vítá myšlenku vytvoření moravskoslezského sněmu. Zveřejněno 4. 12. 1992.
- Česká tisková kancelář. 1992d. MNS žádá moravskoslezský zákonodárny, výkonný i soudní orgán. Zveřejněno 24. 10. 1992.
- Česká tisková kancelář. 1992e. Podle MNS hrozí Moravě postavení pohraniční provincie. Zveřejněno 28. 8. 1992.

- Česká tisková kancelář. 1993a. MNS hodlá mezinárodně zviditelnit moravskou problematiku. Zveřejněno 8. 1. 1993.
- Česká tisková kancelář. 1993b. MNS odmítá obvinění ze separatismu a rozbití státu. Zveřejněno 15. 1. 1993.
- Česká tisková kancelář. 1993c. MNS pro vypsání referenda k územněsprávnímu uspořádání. Zveřejněno 29. 1. 1993.
- Česká tisková kancelář. 1993d. Sloučení MNS a HSMS se možná neuskuteční. Zveřejněno 7. 3. 1993.
- „Deklarace práv lidu Moravy a Slezska.“ In: Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999/2001. Brno: Moravský národní kongres 2001a, s. 507–508.
- Moravská demokratická strana. 2005. „Morava a Moravané.“ Dostupné na <http://www.mods.cz/morava.htm> (16. 10. 2005).
- Moravská národní strana. 1997. Těže Ústavy Moravskoslezské republiky. Brno.
- Moravská národní strana – Hnutí slezskomoravského sjednocení MNS-HSMS. 1996. Občané Moravy a Slezska Vaším číslem je šestka! B. m.
- „Program moravské národní strany.“ In: Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu 1999/2001. Brno: Moravský národní kongres 2001b, s. 501.
- Volební noviny Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravské národní sjednocení. 1996. Volba rozumem a srdcem. Šance Moravy. Brno.

Monografie a odborná periodika

- Barša, Pavel a Strmiska, Maxmilián. 1999. Národní stát a etnický konflikt. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Český deník. 1994. „Morava má předpoklady k plné soběstačnosti.“ 30. 8. 1994, 2.
- de Winter, Lieven. 1998. „Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties.“ In: Regionalist Parties in Western Europe. De Winter, Lieven, Türsan, Huri (eds.). London: Routledge, 204–247.
- de Winter, Lieven. 2001. The impact of European integration on ethnoregionalist parties. Working paper 195, Institut de Ciències polítiques i Socials, Barcelona. Dostupné na http://www.diba.es/icps/working_papers/docs/WP_I_195.pdf (20. 9. 2004).
- Fiala, Petr a Mareš, Miroslav. 1997. „Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992).“ Politologický časopis 4, č. 1, 104–126.
- Fiala, Petr a Strmiska, Maxmilián. 2002. „Etnické strany, zájmové skupiny a etnické minority.“ Středoevropské politické studie 4, č. 4. Dostupné z <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=1> (20. 2. 2004).
- Lidové noviny. 1996. „Moravisté vylučují.“ 31. 3. 1996.
- Malíř, Jiří a Marek, Pavel a kol. 2004. Politické strany 1938–2004, 2. díl. Brno: Doplněk.
- Mareš, Miroslav. 2001. „Moravismus a extremismus.“ Středoevropské politické studie 3, č. 4. Dostupné z <http://www.cepsr.cz/index.php?ID=10> (18. 2. 2004).
- Mareš, Miroslav. 2003a. „Etnické a regionální subjekty ve stranickém systému České republiky.“ Středoevropské politické studie 5, č. 2–3. Dostupné z <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=156> (20. 2. 2004).
- Mareš, Miroslav. 2003b. „Moravistické politické strany a hnutí.“ In: Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989. Ed. Miroslav Mareš. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 22–98.
- Mareš, Miroslav. 2003c. „Pozice etnických a regionálních stran a hnutí ve stranickopolitickém systému České republiky.“ In: Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989. Ed. Miroslav Mareš. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 227–237.
- Mladá fronta Dnes. 1996. „Přehled politických stran a hnutí, které budou usilovat o hlasy voličů.“ 24. 5. 1996.
- Pernes, Jiří. 1996. Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství. Brno: Barrister & Principal.
- Respekt. 1992. „Mohou přijít i atentáty.“ 14. – 20. 9., 5.

- Springerová, Pavlína. 2005a. „Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko v počátcích formování českého stranického systému.“ *Politologický časopis* 12, č. 1, 40–66.
- Springerová, Pavlína. 2005b. „Moravistické politické subjekty v krajských volbách 2004.“ In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Politologica* 4. Olomouc: VUP, 151–179.
- Strmiska, Maxmilián. 2000. „Rise and fall of Moravian regional parties.“ *Středoevropské politické studie* 4, č. 2. Dostupné z <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=101> (15. 1. 2005).
- Strmiska, Maxmilián. 2002. „A Study on Conceptualisation of (Ethno)regional Parties.“ *Středoevropské politické studie* 4, č. 2–3. Dostupné z <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=40> (15. 1. 2005).
- Strmiska, Maxmilián. 2003. „Pojetí regionálních a etnických stran.“ In: *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. Ed. Miroslav Mareš. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 9–21.
- Tomandl, Jan. 2004. „Dřímál: Podpoříme sloučení krajů.“ *Rovnost – Brněnský a jihomoravský deník*, 21. 10. 2004, 11.
- Türsan, Huri. 1998. „Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs.“ In: *Regionalist Parties in Western Europe*. De Winter, Lieven, Türsan, Huri (eds.). London: Routledge, 1–16.
- Válka, Josef. 1996. „Rekviem za Moravu?“ *Lidové noviny*, 22. 6. 1996.